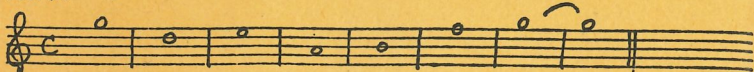

EXAMPLE A

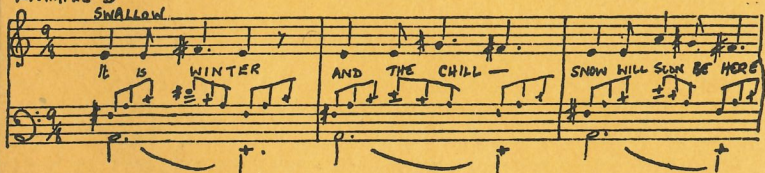
EXAMPLE B

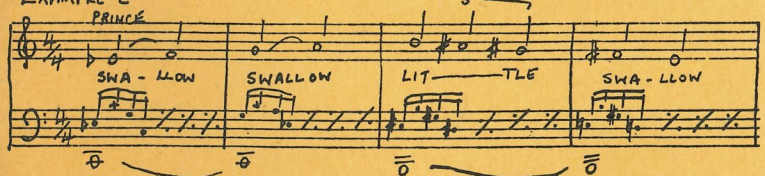
EXAMPLE C

EXAMPLE D

EXAMPLE E

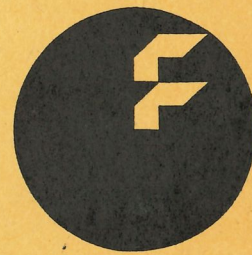

holland festival '70

programma
12

Theater in der Josephstadt, Wenen
Directie: Franz Stoss

Amsterdam	Stadsschouwburg	18 juni	20.15 uur
Rotterdam	Schouwburg	19 juni	20.15 uur
Den Haag	Kon. Schouwburg	20 juni	20.15 uur
Den Haag	Kon. Schouwburg	21 juni	20.15 uur
Breda	Stadsschouwburg	22 juni	20.15 uur

**DAS
WORT**

Das Wort

Weense toneel van Arthur Schnitzler

De tragikomedie 'Das Wort' neemt een speciale plaats in onder de werken van Arthur Schnitzler die thans over de gehele wereld weer zozeer in de belangstelling staan. Schnitzler liet de eindversie onvoltooid achter na er tot het eind van zijn leven aan te hebben gewerkt. Het plan voor dit stuk over de literaire kring rond de dichter Peter Altenberg ontstond in 1901 en de laatste versie dateert van mei 1931, enkele maanden voor Schnitzlers dood. Friedrich Schreyvogel heeft het stuk voor de unieke opvoering door het Theater in der Josephstadt – het eigen 'literaire huis' van de toneelschrijver – bewerkt en voltooid.

Een scherpwaargenomen aforistisch portret van de Weense café-society aan het begin van deze eeuw is het kader van de handeling rond een jongeman die zelfmoord pleegt uit liefde voor de getrouwde vrouw waarmee hij een onmogelijke verhouding heeft. Het uitvoerige en amusante eerste bedrijf, dat zich in een Weens literair koffiehuis afspeelt, is het vertrekpunt voor de overige vier bedrijven van deze tragiekomedie die Schnitzler aanvankelijk 'Unser aller Herr das Wort' had willen noemen. Volgens de historische anecdote zou de dichter Altenberg de jongeman hebben gezegd: 'Sterf, zij is een godin'.

Schnitzler peilt in zijn stuk, dat de documentaire werkelijkheid overigens geheel heeft losgelaten en niet als 'sleutelroman' mag worden gezien, de betrekkingen tussen het 'gemakkelijke' woord van de dichter en de maatschappelijke en menselijke consequenties ervan. De wereldpremière in het najaar van 1969 werd als het grote evenement van het seizoen ontvangen.

Het Theater in der Josephstadt is meer dan 180 jaar oud en na het Burgtheater het oudste functionerende theater in Wenen. Onder Max Reinhardt werd de ensemble-toneelkunst in 'der Josephstadt' tot grote bloei gebracht en tientallen beroemde toneelspelers in de eerste helft van deze eeuw zijn aan dit theater verbonden geweest.

In 1891 debuteerde Schnitzler er met de eerste eenakter uit de 'Anatol'-cyclus, 'Das Abenteuer seines Lebens'. Tussen 1900 en 1912 volgden Schnitzlers 'Abschiedssouper', 'Die Frage an das Schicksal', 'Liebeleil' 'Zum grossen Wurstl' en 'Das Vermächtnis'. In 1932 volgde 'Das weite Land' en een jaar later een nieuwe encensering van 'Liebeleil' waarin Heinrich Schnitzler zoon van de toneelschrijver, op briljante wijze de rol van Theodor speelde. In 1959 begon onder regisseur Heinrich Schnitzler de grote, internationaal om zich heen grijpende Schnitzler-renaissance met onder meer 'Der grüne Kakadu' en 'Der einsame Weg', waarop thans 'Das Wort' onder regie van Ernst Häussermann is gevolgd.

Regisseur

'Das Wort' is geregisseerd door de Weense toneelleider prof dr Ernst Häusserman, die lange tijd in de Verenigde Staten heeft gewerkt en gedurende tien jaar artistiek directeur is geweest van het Burgtheater, het vermaarde toneelinstituut dat reeds negen keer in het Holland Festival te zien is geweest. Ernst Häusserman ontmoette Max Reinhardt in Amerika en heeft naar zijn zeggen 'vijfduizend uur' met Reinhardt doorgebracht; de 'Josephstadt' was en is beider 'lievelingstheater'.

Unknown 'Schnitzler' from Vienna

Arthur Schnitzler's 'Das Wort' – not to be confounded with 'The Word' by Kaj Munk – is a literary curiosity, unlikely to be played by any other European theatre company than the Viennese 'Theater in der Josephstadt'. The poet left the draft incomplete at the end of his life in the summer of 1931, after several years of writing and re-writing this tragi-comedy, fashioned after the literary life of Vienna in the early part of this century. A few historical anecdotes concerning the flippancy and eloquence of the poet Peter Altenberg inspired Arthur Schnitzler to his plot: a young man ends his life out of love for a married woman, being urged to his death by a poet. In the play, Schnitzler's ponders the sincerity and truthfulness of the many many words people utter negligently. The Viennese 'literary café' provides the background to the story. The 'Theater in der Josephstadt' is 180 years old and ranks second in line with the Viennese Burgtheater. The theater has been the literary home of Arthur Schnitzler for a long time.

Citaten van Arthur Schnitzler

Onze hele opzet is misschien alleen maar dit: uit dit onprecieze materiaal dat ons het liegen zo gemakkelijk en excusabel maakt, uit de taal iets beters te maken. Met woorden zo weinig te liegen als maar mogelijk is. (Over 'Das Wort').

Alleen in het verstand ligt de vrijheid.

Men kan zijn vader vermoord hebben en toch een behoorlijk mens zijn. Men kan een zilveren lepel gestolen hebben en toch een schurk zijn.

Een paradox is een leugen die door een druppel waarheid vergiftigd is.

Jullie maakt 't je gemakkelijk en noemt dat je 'levensbeschouwing'.

(Over de dichter Peter Altenberg). Hij is een literator van het grote gebaar, hangt meestal rond in nachtcafé's en wordt dan verliefd op hoeren van drie gulden voor wie hij diepzinnige brieven schrijft.

Brijlante retoriek als doel op zichzelf is immoreel.

programma

Theater in der Josephstadt, Wenen
Directie: Franz Stöss

Das Wort

Tragikomedie in vijf bedrijven door Arthur Schnitzler voltooid en bewerkt door Friedrich Schreyvogel
Wenen, 1912

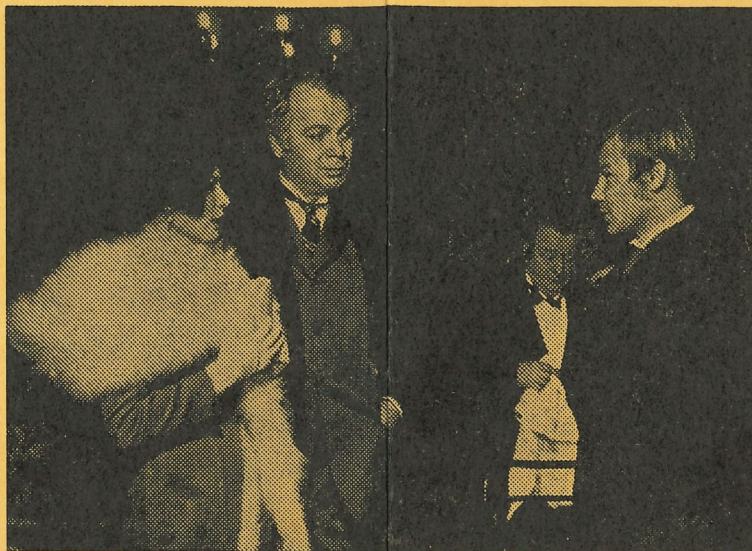
Ernst Häusserman *Regie*
Lois Egg *Decor*
Monika Zallinger *Kostuums*

Leopold Rudolf	<i>Anastasius Treuenhof</i>
Alfred Reiterer	<i>Ferdinand Neumann</i>
Guido Wieland	<i>Gleissner</i>
Kurt Sowinetz	<i>Rapp</i>
Vilma Degischer	<i>Franziska Langer</i>
Christian Futterknecht	<i>Willi</i>
Mariann Nentwich	<i>Berta</i> } <i>haar kinderen</i>
Hans Holt	<i>Hofrat Rudolf Winkler, haar broer</i>
Kurt Heintel	<i>Van Zack</i>
Eva Kerbler	<i>Lisa, zijn vrouw</i>
Marion Degler	<i>Frau Flatterer</i>
Kurt Nachmann	<i>Nachtigall</i>
Helmut Schleser	<i>Sektionsrat Mayer</i>
Edith Leyrer	<i>Albine</i>
Brigitte Neumeister	<i>Tini</i>
Heribert Aichinger	<i>Een kelner</i>

Technische leiding	<i>Friedrich Mittermüller</i>
Belichting	<i>Franz Pribil</i>
Grime	<i>Ernst Faber</i>
Kapwerk	<i>Luise Blühh</i>

pauze na het derde bedrijf

Amsterdam	Stadsschouwburg	18 juni	20.15 uur
Rotterdam	Schouwburg	19 juni	20.15 uur
Den Haag	Koninklijke Schouwburg	20 juni	20.15 uur
Den Haag	Koninklijke Schouwburg	21 juni	20.15 uur
Breda	Stadsschouwburg	22 juni	20.15 uur

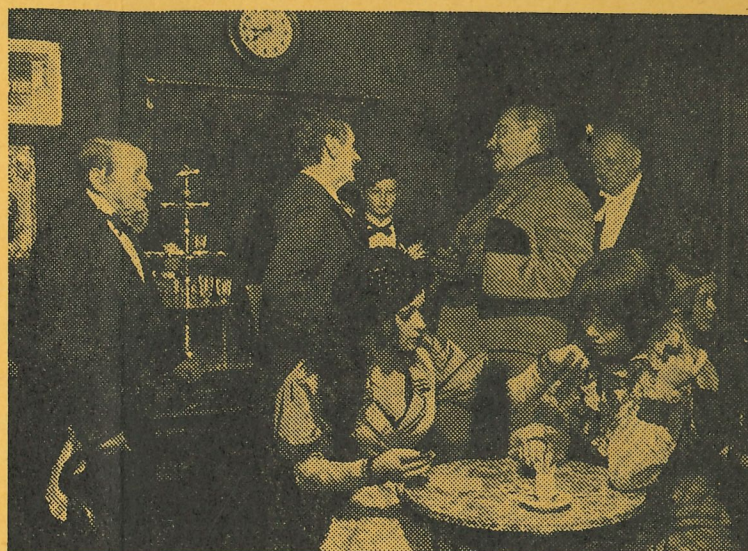

Theater in der Josephstadt

'Die Josephstadt', zoals de Weners het Theater in der Josephstadt kortheidshalve noemen, bestaat ononderbroken al ruim 180 jaar en is na het Burgtheater de oudste toneelgroep van Wenen. Het theater werd in 1788 als 'buurttheater' gebouwd onder de toneelminnende Josef de Tweede. Het ligt nu aan de rand van de kern van Wenen, even buiten de 'Ring'. Het is van onder tot boven in zijn oorspronkelijke staat geconserveerd en de salonfoyers vormen een fraai toneelmuseum.

De roemruchte Josephstadt heeft vele historische ogenblikken doorgemaakt. Op 3 oktober 1822 dirigeerde Beethoven er persoonlijk zijn ouverture 'Die Weihe des Hauses' (bij de opening van een ander Weense gebouw) en enkele jaren later, in 1829, debuteerde Johann Nestroy er als toneelschrijver en acteur. In de tweede helft van de vorige eeuw regeerde vooral de operette het Theater in der Josephstadt. Onder directie van Josef Jarno, van 1899 tot 1923, bracht het theater het Weense publiek in contact met de literaire avantgarde van die tijd; met Strindberg, Ibsen, Wedekind, Hofmannsthal en Shaw.

Toch is de Josephstadt minder een schrijverstheater dan wel een acteurs-theater, gekenmerkt door een zeer specifieke, ook nu nog bloeiende ensemblekunst waarvoor Max Reinhardt de grondlegger is geweest. Hij was het, die na zijn benoeming in 1924 de grootste acteurs van zijn tijd bijeenbracht in een wereldberoemd ensemble: Pallenberg en Hans Moser, Werbezirk en Konstantin, Gustav Waldau en de Thimig's, Hartmann, Romanowsky, Gründgens, Homolka, Kortner, Bassermann, Forster en Ernst Deutsch, Attila Hörbiger, Tilla Durieux, Käthe Gold, Sybille Binder en Paula Wessely. Het is geen wonder dat vooral in dit milieu de diep-menselijke, bitterzoete komedies van Arthur Schnitzler op hun best zijn vertolkt en de grootste waardering gevonden hebben. Tijdens zijn leven tekenden zijn stukken het heden, met een op het verbreken van conventies gerichte pen; nu de kleren van zijn personages 'kostuum' geworden zijn fascineren vooral zijn psychologische

diepgang, de ernst achter de luchtige façade, de boeiende schildering van een samenleving in haar slotfase.

Al in 1891 werd in de Josephstadt een werk van Schnitzler ten doop gehouden: 'Das Abenteuer seines Lebens', de eerste eenakter uit zijn Anatol-cyclus. Onder de directie van Jarno volgden 'Abschiedssouper', 'Die Frage an das Schicksal', 'Liebeleil', 'Zum grossen Wurstl' en 'Das Vermächtnis'. Reinhardt enceneerde al in het eerste jaar dat hij de leiding had de complete Anatol-cyclus, in 1932 gevolgd door 'Das weite Land' en een jaar later door 'Liebeleil' waarin Heinrich Schnitzler, de zoon van de schrijver, de rol van Theodor op briljante wijze speelde. In 1936 volgde de merkwaardige première van 'Fräulein Else', een dramatisering van Ernst Lothar met Albert Bassermann en Rose Stradner.

De grote Schnitzler-renaissance in Wenen, die later internationaal aansloeg en in de laatste jaren ook in Tsjechoslowakije ('Der grüne Kakadu') en Nederland ('Das weite Land' en 'Der einsame Weg') tot prachtige voorstellingen geleid heeft, begon in 1959 toen Heinrich Schnitzler als regisseur bij de Josephstadt geëngageerd werd. Hoogtepunten werden 'Der einsame Weg' en de eenakters 'De grüne Kakadu', 'Literatur', 'Komödie der Worte', 'Die letzten Masken', 'Lebendige Studenten', 'Die Gefährtin', 'Komtesse Mizzi' en de revival van 'Liebeleil'.

Dit alles mondde in de herfst van 1969 uit in de wereldpremière van het 'fragment' 'Das Wort' dat na de lange reeks regies van Heinrich Schnitzler door Ernst Häusserman werd geregisseerd en zowel bij de pers als het publiek erkenning vond als een van de hoogtepunten van het toneelseizoen.

Dr Gustav Kropatschek